

سازمان جهانی تجارت؛ کالبدی برای تجارت

بخش پنجم

تهیه و گردآوری: محمد حسام حسامی

اشاره: در شماره های گذشته کلیات موافقتنامه گات مورد اشاره قرار گرفت و محتوی آن تا حدودی تبیین و ملاحظه شد. موافقتنامه های سازمان جهانی تجارت در حوزه کالا که با اصولی اساسی در چارچوب گات آغاز شده است، به ضرورت موضوع با موافقتنامه های اضافی و یا ضمائم مشخص به بخشهای خاصی مرتبط می گردد. اکنون برآنیم که موافقتنامه کشاورزی که از جمله این موافقتنامه هاست و از اهمیت ویژه ای برخوردار است، به اختصار ارائه شود.

موافقتنامه چند جانبه به بخش کشاورزی اختصاص یافت که البته اجرای آن از سال ۱۹۹۵ آغاز و بیش از شش سال به طول انجامید. موافقتنامه دور اروگوئه تعهدی را شامل شد تا اصلاحات لازم در این بخش از طریق مذاکرات جدید تداوم یابد. این مذاکرات در سال ۲۰۰۰ بنا به درخواست مقرر در موافقتنامه کشاورزی آغاز شد اما اینکه چقدر اتفاق نظر برای گشودن گره تجارت محصولات کشاورزی و رفع موانع پیش روی آن وجود دارد، تنها به میزان چانه زنی گروه های موافق و مخالف این مقوله وابسته است به طوریکه تا تاریخ ۲۰۰۵ میلادی این کشمکش ها ادامه داشت و در نشست اخیر وزیران سازمان جهانی تجارت در هنگ کنگ پیش نویس پیمانی برای حذف یارانه های کشاورزی و هموار کردن مسیر تجارت آزاد محصولات این بخش به تصویب رسید و سال ۲۰۱۳ میلادی به عنوان آخرین مهلت پایان یارانه های صادراتی توسط وزیران کشورهای عضو WTO مورد موافقت قرار گرفت. البته حال باید منتظر ماند و ملاحظه کرد که آیا مذاکرات بخش کشاورزی دور دوحه با موفقیت خاتمه خواهد یافت یا خیر؟ لازم به توضیح است دور جدید مذاکرات تجاری دوحه که از ابتدای فوریه سال ۲۰۰۲ میلادی آغاز شده است در واقع اولین دور مذاکرات تجاری جهان پس از تشکیل سازمان جهانی تجارت در سال ۱۹۹۵ می باشد و یکی از بخش های مذاکراتی جنجالی آن بخش کشاورزی است.

۱-۱) ساختار موافقتنامه کشاورزی؛ ماده ۲۱

و ۵ ضمیمه

هدف موافقتنامه کشاورزی انجام اصلاحات تجاری در این بخش و بازارمحور کردن سیاست ها می باشد. این موافقتنامه در قالب قواعد

محصولات کشاورزی بیشتر کنند بنابراین با رشد حمایت داخلی و تخصیص یارانه بیشتر، تولیدات این کشورها از مرز نیاز داخلی فراتر رفته و مازاد بوجود آمده به عنوان معضلی اقتصادی و اجتماعی بدنه دولت ها را به لرزه درآورد. از این رو، اعطای یارانه های صادراتی برای ورود کالاهای مازاد کشاورزی به بازارهای جهانی راه حلی فوری برای رهایی از این معضل تشخیص داده شد و این مقدمه ای بر ایجاد اختلال در تجارت محصولات کشاورزی بود. مبالغ هنگفتی که بابت حمایت از بخش کشاورزی در کشورهای غنی صرف می شد، از یک طرف در بُعد داخلی موجب گردید تا با بروز کسری بودجه و تبعات زیانبار اقتصادی مربوط به آن، اعتراض و انتقاد جدی اقتصاددانان این کشورها را در برداشته باشد و در بُعد بین المللی، باعث افت شدید قیمت های جهانی محصولات کشاورزی شد و ضمن بدتر کردن رابطه مبادله کشورهای در حال توسعه و تحت الشعاع قرار دادن بخش کشاورزی این کشورها بخش عظیمی از نیروی کار کشاورزی آنها را به دلیل قیمت پایین محصولات کشاورزی از کسب درآمد منصفانه و معقول محروم ساخت. بنابراین تجارت کشاورزی جهان به شدت با اختلالاتی همراه بود. در این چنین شرایطی دور مذاکراتی اروگوئه اولین گام برای نظم دادن، ایجاد رقابت منصفانه و کاهش اختلال در تجارت این بخش محسوب می شد. فشارمشکلات ایجاد شده تاثیر لازم را بر جریان این مذاکرات به جا گذاشت و باعث گنجانده شدن تجارت محصولات کشاورزی در این مذاکرات شد و بطور کلی برآیند این عوامل شرایط لازم برای به نتیجه رسیدن مذاکرات و تصویب موافقتنامه کشاورزی را فراهم کرد.

شایان ذکر است در دور اروگوئه اولین

WTO

۱) فصل پنجم: موافقتنامه های WTO در حوزه کالاها؛ موافقتنامه کشاورزی

نخست در پاسخ به این پرسش که چرا موافقتنامه مجزایی برای تجارت کشاورزی در نظر گرفته شده است باید اذعان کرد که تاریخچه گات اولیه نشان می دهد این موافقتنامه گرچه در برگیرنده تجارت کشاورزی بود ولی کمبودهایی داشت، چرا که گات اولیه به این تجارت همواره با دید حمایتی نگریسته و در عمل رویکرد گات نشان دهنده اعمال رفتار ویژه ای با این بخش بوده است بطوریکه گاهی در حوزه کشاورزی برخلاف اصول این موافقتنامه نظیر عدم تبعیض، شفافیت، تثبیت نرخ های تعرفه و عدم استفاده از سهمیه بندی وارداتی رفتار شده است. این نوع نگرش سبب شد قواعد حاکم بر تجارت محصولات کشاورزی از نظر سهولت با قواعد حاکم بر تجارت کالاهای صنعتی تفاوت چشم گیری داشته باشد و نیز موجب شد کشورها (عموماً توسعه یافته) حمایت خود را از تولید

می‌آورد. موافقتنامه کشاورزی بین این نوع برنامه‌های حمایتی که به طور مستقیم تولید را تشویق می‌کنند و به تبع آن اختلال در تجارت محصولات کشاورزی را سبب می‌شوند و برنامه‌هایی که اثر مستقیم ندارند، تفکیک قائل می‌شود. این موافقتنامه برخی از حمایت‌ها را از تعهدات کاهشی معاف و برخی دیگر را مشمول این تعهدات قرار می‌دهد. اعضای سازمان جهانی تجارت با محاسبه میزان این نوع حمایت از بخش کشاورزی خود بر اساس سال‌های پایه ۸۸-۱۹۸۶ و به کمک معیار جمع کل میزان حمایت توافق کردند سطح این نوع حمایت را کاهش دهند. بنابراین کشورهای توسعه یافته این رقم را باید در طول شش سال از سال ۱۹۹۵، به میزان ۲۰ درصد و کشورهای درحال توسعه نیز در طول ۱۰ سال، به میزان ۱۳ درصد کاهش دهند. لازم به توضیح است که کشورهای با حداقل توسعه یافتگی نیازی به کاهش ندارند.

این دسته از اقدامات حمایتی اعم از حمایت‌های قیمتی و پرداخت‌های مربوط به نهاده‌های تولیدی در زمره حمایت‌های غیرمعاف قرار گرفته و مشمول تعهدات کاهشی می‌باشند و گاهی به **”جعبه زرد (کهربایی)”** موصوفانند. البته چنین اطلاقی در متن موافقتنامه وجود ندارد بلکه در ادبیات مربوط به موافقتنامه این چنین شکل گرفته است. اقدامات جعبه آبی و سبز نیز چنین حکمی دارند.

در مقابل، دسته‌ای از اقدامات حمایتی داخلی وجود دارد که مطابق با موافقتنامه کشاورزی مشمول معافیت قرار می‌گیرند، مهم‌ترین این معافیت‌ها مربوط به اقدامات **جعبه سبز** می‌باشد. این دسته از اقدامات حمایت داخلی را که آثار مختل‌کننده بر تولید و تجارت نداشته یا چنین آثاری را در کمترین حد خود داشته باشند، با رعایت سایر شرایط می‌توان از تعهدات کاهشی معاف نمود. این اقدامات شامل خدمات دولتی مانند تحقیق، کنترل بیماری، امور زیربنایی، حمایت‌های

حذف شوند و نرخ تعرفه این محصولات معادل با تاثیر این اقدامات تعیین گردد و درنهایت این عوامل غیر تعرفه‌ای با تعرفه‌هایی که کم و بیش همان سطح از حمایت را فراهم می‌کردند، جایگزین شوند. تبدیل سهمیه‌ها و دیگر انواع تدابیر به تعرفه اصطلاحاً تعرفه‌ای کردن نامیده می‌شود. بحث دسترسی به بازار در قالب تعرفه‌ای کردن یا همان حذف موانع غیر تعرفه‌ای و تبدیل آنها به تعرفه، برای محصولات کشاورزی مختلف با حفظ دسترسی جاری و عدم لطمه خوردن آن و یا برقرار شدن دسترسی حداقل اعمال می‌شود. سازکار برقراری هریک از دسترسی‌های مذکور و محاسبه نرخ‌های تعرفه‌ای مربوط مقله‌ای مفصل است که از حوصله این نوشتار خارج می‌باشد.

رفع موانع موجود در تجارت محصولات کشاورزی و ایجاد دسترسی آسانتر به بازار این محصولات جزو اهداف اصلی موافقتنامه کشاورزی است بنابراین علاوه بر تعهد تعرفه‌ای کردن، تعهد تثبیت نرخ‌های تعرفه محصولات تحت پوشش این موافقتنامه و تعهد کاهش نرخ‌های تعرفه‌ای از جمله عواملی هستند که در تحقق این مهم موثرند. در واقع، تثبیت نرخ‌های تعرفه به ثبات در شرایط حاکم بر تجارت منتهی می‌شود و موجب شفافیت در قوانین تجاری کشورهاست و همانگونه که در فصل‌های گذشته اشاره کردیم، شفافیت و تثبیت قوانین قابلیت پیش‌بینی را که جزو اصول بنیادین نظام بازرگانی است فراهم می‌سازد. کاهش تدریجی نرخ‌های تعرفه‌ای در کنار رفع موانع غیرتعرفه‌ای و تثبیت تعرفه‌ها از موضوعاتی است که در دستور کار مذاکرات دور اروگوئه قرار گرفت و در نهایت مقرر شد که کشورهای نرخ‌های تعرفه‌ای محصولات تحت پوشش این موافقتنامه را در طی دوره‌های زمانی مشخصی که متناسب با میزان توسعه یافتگی آنها تعیین شده بود، به صورت تدریجی کاهش دهند.

۱-۳) حمایت داخلی؛ برای برخی کالاها ممکن و برای برخی دیگر ناممکن

سیاست‌های حمایت از قیمت‌های داخلی یا پرداخت یارانه موجب می‌گردد تولید اضافی تشویق شود و با ایجاد مازاد تولید نه تنها واردات آن دسته از محصولات که در داخل مورد حمایت واقع شده‌اند، تحت فشار قرار می‌گیرد بلکه گاهی سبب می‌شود کشورها دست به استفاده از روش‌هایی تخصیص یارانه‌های صادراتی و یا دامپینگ با قیمت پایین در بازارهای جهانی بزنند که البته این راهکار به ظاهر جبرانی، موجبات اختلال در بازار تجارت را فراهم

و تعهدات جدید و در چارچوبی به شرح زیر موجب افزایش قابلیت پیش‌بینی و رشد ضریب اطمینان برای کشورهای واردکننده یا صادرکننده این محصولات می‌گردد:

- تعهدات دسترسی به بازار

- تعهدات حمایت داخلی

- تعهدات مربوط به یارانه‌های صادراتی

در این موافقتنامه ۲۱ ماده‌ای در زمینه‌هایی نظیر اقدامات حفاظتی، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های صادراتی، امور اجرایی و همچنین استمرار فرآیند اصلاح در تجارت کشاورزی توافقاتی صورت گرفته که در مواد و بندهای قانونی مجزا، به آن پرداخته شده است. این موافقتنامه به دولت‌ها اجازه می‌دهد تا از اقتصاد روستایی خود در صورتیکه کمتر موجب ایجاد اختلال در تجارت کشاورزی شود، حمایت کنند و همچنین با ایجاد انعطاف لازم در اجرای تعهدات کشورهای در حال توسعه، آنها را مانند کشورهای توسعه یافته مجبور به قطع یارانه‌ها و یا ملزم به کاهش سطح تعرفه‌ها در حد کاهش کشورهای توسعه یافته نمی‌کند. بلکه به این کشورها فرصت بیشتری داده می‌شود تا بتوانند به تعهداتشان به طور کامل عمل نمایند. این موافقتنامه در مورد کشورهای با کمترین حد توسعه یافتگی رفتار ویژه‌ای دارد بطوریکه آنها اجباری برای رعایت تعهدات ندارند. همچنین تمهیدات خاصی را برای منافع کشورهایی که به واردات مواد اولیه غذایی وابسته‌اند در نظر گرفته است. این موارد در ماده ۱۶ موافقتنامه کشاورزی به طور مفصل تشریح شده است.

۱-۲) دسترسی به بازار؛ فقط از طریق تعرفه

مطابق بند دوم ماده ۴ موافقتنامه کشاورزی کلیه موانع و محدودیت‌های کمی واردات، مالیات‌های متغیر وارداتی، اعطای مجوز واردات به شیوه‌های تبعیض‌آمیز و دلخواهانه، محدودیت‌های داوطلبانه صادراتی و سایر اقدامات مرزی غیر از حقوق گمرکی باید برچیده شود. بنابراین فقط تعرفه قاعده جدید دسترسی به بازار محصولات کشاورزی می‌باشد. پیش از دور اروگوئه سهمیه بندی و برخی تدابیر غیر تعرفه‌ای واردات بعضی از محصولات کشاورزی را محدود کرده بود و برای کشورهایی (مانند اتحادیه اروپا) که در سطح وسیعی این اقدامات غیر تعرفه‌ای را بکار می‌بستند و به گونه‌ای تجارت محصولات کشاورزی را مورد مدیریت قرار می‌دادند حذف یکباره این قبیل اقدامات نگرانی سیاسی و اقتصادی فراوانی را برای آنها به همراه داشت. لذا در مذاکرات دور اروگوئه مقرر شد این موانع

**مطابق بند دوم ماده ۴
موافقتنامه کشاورزی کلیه موانع
و محدودیت‌های کمی واردات،
مالیات‌های متغیر وارداتی،
اعطای مجوز واردات به
شیوه‌های تبعیض‌آمیز و
دلخواهانه، محدودیت‌های
داوطلبانه صادراتی و سایر
اقدامات مرزی غیر از حقوق
گمرکی باید برچیده شود.**

را به میزان ۲۱ درصد کاهش دهند. این ارقام برای کشورهای در حال توسعه در طی ۱۰ سال به ترتیب ۲۴ درصد برای کاهش در یارانه‌های صادراتی و ۱۴ درصد کاهش در مقدار صادرات مشمول یارانه می باشد. ضمن اینکه کشورهای با حداقل توسعه یافتگی نیازی به کاهش ندارند. همچنین در طول شش سال دوره اجرا، کشورهای در حال توسعه در شرایط خاصی می توانند از یارانه‌ها استفاده کنند تا هزینه های بازاریابی و حمل و نقل صادرات خود را کاهش دهند.

* بخش چهارم این مقاله در ویژه‌نامه خرداد ۸۶ چاپ شده است.
زیر نویس ها:

- 1) Tariffication
- 2) Current Access
- 3) Minimum Access
- 4) Total Aggregate of Support
- 5) Amber Box

منابع و ماخذ:

- ۱- فصل دوم کتاب الکترونیکی " understanding the WTO " از سری مستندات دبیرخانه سازمان جهانی تجارت .
- ۲- پایگاه اطلاع رسانی سازمان جهانی تجارت به آدرس الکترونیکی www.wto.org
- ۳- سازمان جهانی تجارت : ساختار، قواعد و موافقتنامه ها
- " مجموعه آموزشی دفتر نمایندگی تام الاختیار تجاری ج.ا.ایران "

فشار بیشتر بر بودجه دولتی است، لذا پرداخت یارانه به منظور محدود نمودن تولید کشاورزی به عنوان راه حل مفید، مورد استفاده قرار می گیرد. بنابراین بر اساس بند ۵ ماده ۶ موافقتنامه کشاورزی، پرداخت‌های مستقیم به تولیدکنندگان کشاورزی به منظور محدود کردن تولید از تعهدات کاهشی معاف است. البته در این موافقتنامه شرایطی نیز برای پرداخت چنین یارانه هایی در نظر گرفته شده که معافیت از تعهدات کاهشی منوط به رعایت آنهاست.

یارانه های توسعه ای در کشورهای در حال توسعه که در قالب یارانه های سرمایه گذاری و یا یارانه های مربوط به نهاده های کشاورزی اعطا می شود و همچنین یارانه های مربوط به کشت جایگزین گیاهان مخدر غیر قانونی، از جمله اقدامات حمایتی است که از تعهدات کاهشی معاف خواهند بود.

۴-۱) یارانه های صادراتی؛ الزام برای کاهش

بر اساس موافقتنامه کشاورزی، پرداخت یارانه‌های صادراتی به محصولات کشاورزی ممنوع می‌باشد مگر اینکه این یارانه ها در فهرست تعهدات کشورهای عضو WTO قید شده باشد که البته در این شرایط نیز موافقتنامه از اعضا درخواست دارد مبلغ یارانه صادراتی و همچنین میزان حجم کالاهای صادراتی که با شیوه تخصیص یارانه‌های صادراتی وارد بازار تجارت می‌شود، کاهش دهند. بر این اساس، کشورهای توسعه یافته موافقت کردند یارانه های صادراتی خود را در طول شش سال از سال ۱۹۹۵، به میزان ۳۶ درصد و حجم صادرات مشمول این نوع یارانه

مربوط به ذخیره سازی عمومی برای تامین امنیت غذایی، پرداخت‌های مربوط به جبران بلایای طبیعی و حفاظت از محیط زیست و کمک‌های دولت به کشاورزان مناطق دارای عدم مزیت می باشد.

اقدامات "جعبه آبی" مربوط به حمایت‌هایی در خصوص محدود کردن تولید است. چرا که در پی اعطای یارانه های تولید در برخی از کشورهای توسعه یافته، مازاد تولید نسبت به مصرف داخلی به وجود آمده ، مشکلاتی را برای دولت‌ها ایجاد می نماید و از آنجا که امکان صادرات این محصولات همیشه وجود ندارد و در صورت وجود این امکان هم مستلزم پرداخت یارانه های صادراتی از طرف دولت‌ها می باشد که خود موجب

خواننده گرامی

بارسال مقالات و مطالب مفید
خود مجله فارسی اتاق ایران را
پر بارتر کنید.

تلفن و نمابر:

۸۸۳۰۸۳۳۳